

НОВІ СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

SOCIAL CONFLICTS AND THEIR SOCIO-CULTURAL DEVELOPMENT

Головною проблемою сучасної світової цивілізації є гострота та масштабність соціальних конфліктів. Науково-теоретичне обґрунтування особливостей розвитку суспільства та його соціальних змін завдяки аналізу різноманітних конфліктних парадигм та ситуацій, механізмів їхньої внутрішньокультурної взаємодії є метою дослідження. Загальнонауковий метод надає можливість показати еволюцію соціального конфлікту, системний метод простежує зміст соціальних конфліктів за допомогою структурно-функціонального аналізу та динаміки розвитку соціальних конфліктів. У статті досліджено природу конфліктних парадигм, зроблено акцент на порівняльно-аналітичному аналізі загальних теорій соціального конфлікту.

У будь-якій системі управління конфлікту становлять рушійну силу стабілізації економічних та соціальних процесів у суспільстві, відіграють важливу соціальну роль.

Ключові слова: соціальний конфлікт, теорії соціального конфлікту, парадигми, соціокультурний розвиток.

Главной проблемой современной мировой цивилизации является острота и масштабность социальных конфликтов. Научно-теоретическое обоснование особенностей развития общества и его социальных изменений благодаря анализу различных конфликтных парадигм и ситуаций, механизмов их внутреннекультурного взаимодействия является целью исследования. Общественный метод позволяет показать эволюцию социального конфликта, системный метод прослеживает содержание социальных конфликтов с помощью структурно-функционального анализа и динамики развития социальных конфликтов. В статье исследована природа конфликтных парадигм, сделан акцент на сравнительно-аналитическом анализе общих теорий социального конфликта.

В любой системе управления конфликты являются движущей силой стабилизации экономических и социальных процессов в обществе, играют важную социальную роль. **Ключевые слова:** социальный конфликт, теории социального конфликта, парадигмы, социокультурное развитие.

The main problem of contemporary world civilization is the severity and magnitude of the emergence of social conflicts. The scientific and theoretical substantiation of the peculiarities of the development of society and its social changes through the analysis of various conflict paradigms and situations, and the mechanisms of their intercultural interaction is the purpose of the study.

The general scientific method provides an opportunity to show the evolution of social conflict, the systematic method tracks the content of social conflicts by means of structural-functional analysis and the dynamics of the development of social conflicts. The article examines the nature of conflict paradigms, emphasizes the comparative analysis of the general theories of social conflict.

The scientific novelty of the results obtained is that the article investigates the nature of conflict paradigms, emphasizes the comparative analysis of the general theories of social conflict.

As can be seen from the theories of studying social conflict, the appearance of it for society is a positive change and a transition to a new line of development of society, it is a natural result. To achieve a positive result, successful methods for resolving social conflicts that occur between social groups, in society as a whole and between countries must be used. Conflict paradigms explain all social processes that take place in world civilizations.

Conclusion: in any system of governance, conflicts are a driving force for the stabilization of economic and social processes in society and have an important social role.

Key words: social conflict, theories of social conflict, paradigms, socio-cultural development.

УДК 316.67

Шевель І.П.

к. соц. н., доцент, заступник декана факультету міжнародних відносин Київський національний університет культури і мистецтв

Постановка проблеми. Нинішній стан неспокою в суспільстві є сприятливим підґрунтям для розвитку соціальних конфліктів. Соціокультурний розвиток у сучасному суспільстві призводить до проблем, які обійти неможливо, усі вони пов'язані із соціальними конфліктами. Проблема соціального конфлікту потребує прикладного підходу до її вивчення.

Тотальна зміна сучасного світу завдяки глобалізації, урбанізації, екологізації породжує нові ризики щодо нових соціальних конфліктів. Вони мають різні причини, наслідки, механізми перебігу, склад учасників. На базі цих відмінностей і особливостей в межах соціології виникають різні теорії нових, сучасних конфліктів [10, с. 32–110].

Для нашого суспільства характерне збільшення етнічних, релігійних конфліктів, які можуть перетворитися на конфлікти з неочікуваними наслідками в умовах зростання соціальної нерівності. Останніми роками в Україні збільшилася міграція населення, зростає безробіття, інфляція, формується передбачення конфліктного майбутнього. Для призупинення соціальних конфліктів треба використовувати накопичений досвід провідних цивілізованих країн. Соціальний конфлікт у соціокультурних умовах – складна соціальна взаємодія, природний результат системи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми конфлікту присвятили свою увагу такі українські фахівці, як: Н. Грі-

шина, О. Донченко, А. Ішмуратов, М. Пірен, Т. Титаренко, Л. Бурлачук, Н. Максимова та багато ін. Вагомий внесок у дослідження соціокультурних змін унаслідок соціальних конфліктів зробили закордонні автори, зокрема: М. Вебер, Г. Зіммель, Л. Козер, Р. Дарендорф, С. Липсет, С. Гантінгтон, Дж. Тернер, Дж. Рітцер та інші. Наявна потреба в узагальненні підходів до вивчення соціальних конфліктів.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати сутність, еволюцію розвитку соціальних конфліктів у соціокультурному просторі, проаналізувати нові конфліктні ситуації, вивчити суть соціальних конфліктів, їхні прояви.

Виклад основного матеріалу дослідження. У суспільстві, яке стоїть на шляху соціальних змін, соціальний конфлікт неминучий, він розвиває суспільство в кращий бік. У сучасних теоріях актуально обговорювати «нові конфлікти» (тобто нові соціальні конфлікти), але «новизна» цих конфліктів обґрунтовується застосуванням нового типу засобів озброєння в різних сферах життєдіяльності, як-от: «безконтактні конфлікти» – застосування «генетичної», «психологічної», «інформаційної» зброї. Війна, яка набуває нових якостей (урбанізація, приватизація, криміналізація тощо); зміна властивостей (політизація, злоякісність, тероризація тощо), на базі яких відбувається розмивання меж між «війною» і «світом» [12, с. 46–52].

Отже, конфлікти варто досліджувати в межах історії соціології, цей процес дозволяє зрозуміти, коли виникає ідея про «нові» конфлікти, як вони надалі розвиваються.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в статті досліджено природу конфліктних парадигм, акцентовано порівняльно-аналітичний аналіз загальних теорій соціального конфлікту.

У цьому напрямі з'явилось чимало цікавих концепцій. **Г. Зіммель** у теорії соціального конфлікту [4] розглядав конфлікт на макрорівні. На думку Г. Зіммеля, «індивід – місце, де з'єднуються соціальні нитки» [4]. Він пояснює просторову дистанцію, яка може з'явитися в будь-яких соціальних взаємодіях. Саме завдяки просторовій дистанції виникає поняття «статусна ізоляція», чужинцю властивий соціально віддалений спосіб життя, оточення негативно до нього ставиться, група може провокувати конфліктні ситуації [4]. З появою такого статусу можуть відбутися соціальні зміни, розвиток і прогрес в суспільстві. Г. Зіммель уперше дослідив значення третьої сторони в конфліктних ситуаціях, це його незаперечний внесок у теорію соціального конфлікту. Г. Зіммель зазначає, що конфлікт виконує важливу позитивну функцію в суспільному процесі [4].

Ступінь конфліктності суспільства визначається суперечностями між трьома головними

суспільними структурами та всередині них. Ідеться про владу, підприємництво і виробництво. Посилюються суперечності між прихильниками та супротивниками центральної виконавчої влади. Особливістю сучасної ситуації в Україні є те, що значна частина конфліктів, причини яких перебувають поза політикою, набувають політичного забарвлення внаслідок спекулятивного використання проблем сьогодення у вузькопартійних інтересах [4].

Ще один цікавий напрям вивчення концепції соціальної нерівності і загострення конфлікту представлено **М. Вебером** у його роботі «Політика як покликання і професія» [1, с. 644–706]. «Політик за професією йде в політику заради особистої вигоди, а також задоволення своїх владних амбіцій, він забуває про те, що відповідальний за людей, якими править або які вибрали його. Він іде на повіді у своїх ідей, прагне до найбільшого матеріального благополуччя будь-якими способами. Проте професійний політик може бути і добрим керівником, протягом своєї кар'єри він набуває різних навичок, спілкується, має певну владу над людьми», – стверджує М. Вебер [1, с. 644–706].

Л. Козер у книзі «Функції соціального конфлікту» показує, що коли зникають вороги, тоді спостерігається застій у розвитку, постає потреба в нових конфліктах, війнах, ворогах. Завдяки цьому стабілізується та підтримується структура [6, с. 542–546]. Л. Козер наголошує на тому, що конфлікт – це нормальне, позитивне соціальне явище з негативними і позитивними наслідками. Саме Л. Козер вивчав умови появи нових конфліктів, різні види їхніх наслідків, які дозволяють нормалізувати природні форми та розвиток соціального життя [6, с. 542–556]. Якщо в суспільстві є дефіцит ресурсів під час розподілу благ, то порушується соціальна справедливість і спалахують соціальні конфлікти. Як ми вже згадували вище, конфлікт, за Л. Козером, відіграє роль інтегратора і стабілізатора процесу соціальної взаємодії в суспільстві. Учений підтримував думку Г. Зіммеля [4, с. 39–40], згідно з якою «конфлікт – це форма соціалізації».

Не менш цікавою є теорія **Р. Дарендорфа** [2], який розвиває у своїх працях два основних напрями: діалектичну теорію конфлікту, яку започаткував К. Маркс; конфліктний функціоналізм, який вивчав Г. Зіммель, а послідовником його вчення був Л. Козер, який розкрив ці ідеї [4]. Р. Дарендорф вважає, що в будь-якому суспільстві неминучі соціальні конфлікти, тому що основна суперечність соціальних систем змінюється і основний конфлікт пов'язується з перерозподілом влади [14, с. 159].

У сучасній науці є низка напрямів дослідження соціальних конфліктів: теорії соціального конфлікту, конфліктологія, соціологія конфлікту, теорія міжнародних відносин. Вони

відрізняються між собою об'єктом і предметом, а також методами і засобами аналізу конфлікту, до яких можна віднести ті чи інші пізнавальні парадигми [12, с. 46–52].

У межах конкретних парадигм є аномалії, що потребують зміни самої парадигми або створення нової. Тобто конкретні дослідження реальних конфліктів потребують застосування поліпарадигмального підходу.

У певному сенсі базовою парадигмою дослідження конфліктів можна вважати структурний функціоналізм, у межах якого конфлікт розглядається як ознака хвороби соціального організму (Л. Козер) [6, с. 550]. Водночас конфлікт опосередковано аналізується за допомогою системи взаємопов'язаних категорій, як-от: рівновага, баланс, порядок, стабільність, злагода, згуртованість, дисфункція, дисбаланс, аномія, неузгодженість, деструктивна поведінка тощо.

Недоліками парадигми вважаються відсутність у неї історичності, статичність, абстрактність за недостатньої конкретності і відповідності реальності, перебільшення в суспільстві згоди і його стабільності, зрештою, нездатність ефективно аналізувати конфлікт і соціальні зміни.

У межах функціоналізму Л. Козера створена парадигма **конфліктного функціоналізму** [6]. Як стверджує сам Л. Козер, її метою було спростування теорії Т. Парсонса, а не дослідження конфлікту як соціального феномена. Він намагався обґрунтувати тезу про те, «що в різних соціальних умовах соціальні конфлікти виконують позитивні функції». Зокрема, конфлікт сприяє групотворенню, посиленню стабільності відносин усередині групи і групозбереженню, зростанню згуртованості як функції будь-якої соціальної групи [6, с. 542–556].

Діалектична теорія конфлікту Дж. Тернера [13, с. 141–160; 9]. Багато із зазначених вище недоліків намагався виправити або уникнути їх у низці своїх робіт Р. Дарендорф. Цю парадигму коротко називають **структуралізмом** (прямо протилежна функціоналізму Д. Рітцера) [8, с. 147].

Класовий аналіз, марксистська, або неомарксистська парадигма домінувала в багатьох пострадянських роботах, особливо в дослідників старшого покоління. Дана парадигма зберігає свій пізнавальний потенціал, передусім у сфері дослідження реальних, конкретно-історичних конфліктів і їх суб'єктів, механізму і форм перебігу конфлікту, дій акторів, їхніх інтересів і мотивів поведінки.

Через низку причин, наприклад, глобалізацію, якісну зміну соціальної структури суспільства (маркетизація, комп'ютеризація тощо), зменшення маси індустріального найманого працівника, погіршення його якостей і зниження його активності, спостерігається

зменшення ролі і значущості цієї парадигми [10, с. 32–110].

Цивілізаційний підхід С. Хантінгтона [5, с. 297–307; 11]. У його межах намагаються уникати багатьох недоліків як функціоналізму, так і класового аналізу, наприклад, вважається, що найбільш широкими людськими спільнотами є цивілізації, а не конкретно-історичні класові суспільства, цивілізації як соціально-культурні феномени, що відрізняються між собою за критеріями історії, мови, соціальних інститутів, релігії та культури.

Парадигма розколу. Одним з її засновників вважають С. Ліпсета [7, с. 19–39], який у роботі 1968 р. «Політична соціологія» розглядав розкол як специфічний і особливий вид соціального конфлікту. Він виникає не на базі класів і класово-ідеологічних партій, а на базі нових соціальних груп і нових соціальних рухів, які формуються через необхідність вирішення конкретних монопроблем, які зачіпають реальні інтереси представників значної частини багатьох, якщо не всіх, класів і страт, соціальних груп і прошарків.

Парадигма *Realpolitik*, чи парадигма світового порядку та змін. В її межах існує багато різних теорій, наприклад, концепція Ф. Фукуяма про «кінець історії» і завершення епохи великомасштабних соціальних конфліктів, конфліктів світових воєн, що стала вихідною точкою дискусій щодо нового сучасного світового порядку, нових соціальних конфліктів [10, с. 32–110].

Парадигма соціальних змін. Вона синтезує вищезазначені парадигми. У межах функціоналізму і діалектичної теорії конфлікту функція визначається як «сукупність дій» [8, с. 118], зміна, процес, «спостережувані наслідки» [8, с. 133], результат. Р. Дарендорф зазначає, що «зміни можна було б назвати «функцією «соціальних конфліктів»» [14, с. 370]. У даній парадигмі розглядаються взаємозв'язки і відношення між змінами і різними соціальними конфліктами. Залежно від цілей дослідника головна приділяється приділяється то одному, то іншому феномену.

Висновки з проведеного дослідження. На основі зазначеного можна дійти таких висновків. У суспільстві процес переходу до ринкових відносин підсилює дію конфліктогенних чинників в усіх сферах життя. Одним із гострих моментів є боротьба за владу, статус і ресурси. Соціальний конфлікт набуває різноманітних форм, від суперечок, масових акцій соціального протесту до інформаційних, психологічних терористичних конфліктів із вимогами зміни наявної системи влади.

Припинення конфліктів, які підлягають скасування та придушенню, має успіх, оскільки соціальна реальність допомагає врегулювати конфлікти.

Соціальні конфлікти треба вирішувати за допомогою методу регулювання, саме в такий спосіб їх вдається робити контрольованими.

На думку Ральфа Дарендорфа, наявність суперечок пояснюється інтересами, які відрізняються один від одного, треба дослідити, які інтереси не збігаються. Отже, у конфлікти вступають соціальні групи, організації, інститути, нації тощо через «структурно вироблені відносини протилежності норм і очікувань, інститутів і груп».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990. С. 644–706.
2. Дарендорф Р. Діалектична теорія конфлікту. М., 1996.
3. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта. Социологические исследования. 1994. № 5. С. 142–147.
4. Зіммель Г. Теорія конфліктного функціоналізму. М., 1993.
5. Казаков В. Самюэль Хантингтон: понимание цивилизации и их различия. Соціальні виміри суспільства: зб. наук. праць. Вип. 7 (18). К.: Інститут соціології НАНУ, 2015. С. 297–307.
6. Козер Л. Функції соціального конфлікту. Американська соціологічна думка. М., 1996. С. 542–556.
7. Липсет С. Третьего пути не существует. Перспективы левых движений. Политические исследования. 1991. № 6. С. 19–39.
8. Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5 изд. СПб.: Питер, 2002. 688 с.
9. Тернер Дж. Структура социологической теории. Пер. с англ. М.: Прогресс, 1985. 472 с.
10. Танчер В., Казаков В. Проблема глобального конфликта в современных социологических теориях. Глобализация в социологическом измерении / за ред. В. Степаненка, В. Бурлачука. К.: Інститут соціології НАНУ, 2011. С. 32–110.
11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. М.: АСТ, 2003. 603 с.
12. Шевель І., Казаков В. Циклічні моделі глобального конфлікту та глобального лідерства у світовій політиці Джорджа Модельські. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 1 (17). С. 46–52.
13. Turner J. The emergence of sociological theory. USA, 1989.
14. Dahrendorf R. The Modern Social Conflict. An Essay on the Politics of Liberty. University of California Press. 1992.